

I NAJAVA: Ciklus kojim povijesno pregledavamo antikolonijalni otpor nastavljamo emisijom o afroameričkim i afrokarijskim radikalima te o utjecaju komunističke ideologije i Kominterne na nacionalno osviještene pokrete za oslobođenje od kolonijalizma u Africi. Vidjet ćemo da je svojim agresivnim djelovanjem marksistička ideologija, prikrivajući pravo stanje stvari u socijalističkome bloku, iskoristila trenutak antikolonijalnoga buđenja afričkih, američkih i karijskih crnaca kako bi osigurala svoje pozicije u budućnosti na tom tlu. No, sve su to bili trenutačni uspjesi neuspjele ideologije. Upravo o prvim pokušajima afričkih, američkih i karijskih crnaca da razviju vlastitu samosvijest i organiziraju se u svojoj borbi za samostalnost govori večerašnji tekst Roberta Younga u prijevodu Zdenke Ungar.

II Afrički je nacionalizam znatno porastao tijekom Prvoga svjetskoga rata, za koji su afričke trupe bile regrutirane da bi sudjelovale u borbama u Istočnoj Africi i u Europi, pa su tako njihovi pripadnici stekli novu međunarodnu perspektivu iz koje su mogli promatrati svoj vlastiti položaj i ranjivost svojih kolonijalnih gospodara. Vojnici koji su se vraćali kući iz rata manifestirali su nesnošljivost prema autoritetu tradicionalnih poglavica koji su surađivali s kolonijalnim silama i inicirali su štrajkaške akcije i pokretali zahtjeve za parlamentarnim zastupanjem, ako ne i za nezavisnošću. Tim novim oblicima političke afirmacije dalo je osobito veliki poticaj četrnaest točaka predsjednika Wilsona, s njihovom potvrdom prava na samoopredjeljenje. U to se vrijeme pojavila nova ličnost koja će odigrati veoma važnu ulogu u politici afričkoga oslobođenja: Marcus Garvey, koji je porijeklom bio s Karipskog otočja. Tijekom dvadesetih godina dvadesetoga stoljeća Zapadni Afrikanci su imali izravne kontakte s Udruženjem za sveopći napredak crnaca (U.N.I.A.) Marcusa Garveyja

tijekom pregovora o osnivanju prve afričke domovine za Afroamerikance u Liberiji. Premda su te veze završile s ogorčenjem, ideologija Garveyjeva crnačkoga cionizma - sam Garvey je bio izabran u New Yorku za prvoga "privremenog predsjednika Afrike" - stekla je gotovo isto takvu slavu u Africi kao i u Sjedinjenim Američkim Državama. Garveyjevo Udruženje za sveopći napredak crnaca među običnim je Afrikancima postalo daleko najpoznatije od svih onovremenih afroameričkih političkih pokreta. "Garveyjev je glas odjekivao u samoj Africi", napisao je Cyril Lionel Robert James prisjećajući se što mu je o tome ispričao Jomo Kenyatta:

"... Godine 1921. kenijski bi se nacionalisti, koji su bili nepismeni, okupili oko čitača koji bi im čitao Garveyjeve novine, "Crnački svijet" i slušali jedan članak po nekoliko puta, dok ga ne bi naučili napamet. Tada bi se razišli idući raznim putevima kroz šumu i pažljivo od riječi do riječi ponavljali cijeli članak drugim Afrikancima gladnima neke doktrine koja bi ih podigla iz sluganske svijesti u kojoj su živjeli."

Garvey je razvio popularni crnački nacionalizam i svijest o crnačkome ponosu inspiriran pisanjem Bookera Taliaferro [Toliver] Washingtona, koji je 1899. godine objavio knjigu "Dizanje iz ropstva" i susretom u Velikoj Britaniji s egipatskim nacionalističkim intelektualcem Duseom Muhammedom Alijem, koji je 1911. napisao knjigu "U zemlji faraona". Neki aspekti Garveyjeva crnačkoga nacionalizma i crnačkoga ponosa, zajedno s Deklaracijom o pravima Udruženja za sveopći napredak crnaca u kojoj se inzistira na tome da se crni narodi ne trebaju osjećati obvezni poštovati diskriminatorne zakone, uvijek su ostali u srži afroameričke političke kulture, osobito u militantnom separatističkom crnačkom nacionalizmu Crne sile, pokreta koji se identificira s Malcolmom X-om, Eliahom Muhammedom, Stokleyjem Caramichelom, Hueyjem W. Newtonom, Bobbyjem Sealom, Angelom Davis i u novije

vrijeme s Louisom Farrakhanom. Tijekom cijeloga dvadesetoga stoljeća je pokret za oslobođenje crnaca u Sjedinjenim Američkim Državama bio stalan izvor inspiracije oslobodilačkim pokretima u kolonijalnoj Africi, kao primjerice južnoafričkom Pokretu crne osviještenost Stevea Bikoa, koji je djelovao sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Kao što se to moglo i očekivati, afroamerička politika bila je manje sklona marksističkoj orijentaciji nego li karipska ili afrička: Garvey je bio potpuno odan kapitalizmu i protivio se komunističkome nerasizmu. Ekstremnom nacionalizmu njegova pokreta, s njegovim naglaskom na crnačkoj rasnoj samosvijesti i s otvorenom antipatijom prema Afroamerikancima miješane rase, suprotstavljala se s lijeva Američka komunistička partija, koja se svejedno divila Garveyjevoj neobičnoj sposobnosti da razvije podršku masa. Garvey, koji je išao tako daleko da je ponosno tvrdio: "mi smo bili prvi fašisti", bio je neprijateljski nastrojen prema crnim aktivistima na ljevici, napadajući suparničke vođe poput Cyrila Briggsa, za kojega je tvrdio da nije stvarno crnac i sipajući osobne uvrede na Williama ~~E. B.~~ Du Boisa, koji je aktivno vodio kampanju za prava crnaca u Sjedinjenim Američkim Državama još od početaka pokreta Niagara iz 1905.

I Du Bois je pak postupno proširivao svoje domaće ciljeve da bi izradio internacionalni program za Afriku koji se zasnivao na idejama samoopredjeljenja, rasne, socijalne i političke jednakosti i demokratskoga socijalizma. Nakon Prvoga svjetskoga rata Du Bois je oživio Panafrički kongres: prvi poslijeratni kongres, koji je održan u Parizu 1919., istodobno kad Versailleska mirovna konferencija, bio je zamišljen da djeluje kao grupa za pritisak nezastupljenih koloniziranih naroda, s delegatima iz Afrike (među kojima je bio i Sol T. Plaatje iz Južnoafričkoga domorodačkoga nacionalnoga kongresa), delegatima s Karipskog otočja i Antila te Sjedinjenih Američkih Država. Du Bois se, koji je zagovarao

stajalište da se "Afrikom može vladati uz pristanak Afrikanaca", nadao da će Versailleska konferencija označiti početak afričkoga samoopredjeljenja i da će bivšim njemačkim kolonijama, portugalskim i belgijskim, vladati Afrikanci pod međunarodnim mandatom Lige naroda, o čijem se osnivanju tada govorilo. Versailleska konferencija je prihvatila ideju o mandatu, ali je dala mandat nad njemačkim kolonijama Velikoj Britaniji, Francuskoj i Južnoafričkoj Republici. U Versaillesu su načela samoopredjeljenja koja je proklamirao Wilson bila primijenjena samo na europske države. Unatoč tome, Du Bois je ustrajao i doživio da se Panafrički pokret razvije iz prvoga poslijeratnog kongresa 1919. i tri sljedeća kongresa koji su održani 1921., 1923. i 1927. Du Bois je predsjedao glasovitim Petim panafričkim kongresom u Manchesteru 1945., kad su Nkrumah, George Padmore, Jomo Kenyata i mnogi drugi afrički i karipski prvaci zacrtali i utvrdili politički program kasnije uspješne dekolonizacije Afrike. Premda je bio protivnik rasizma u bilo kojem obliku, Du Bois je naglašavao važnost podizanja afričke svijesti i okrepljujuće snage afričkoga kulturnoga identiteta. Njegova ideja o dvostrukoj svijesti, "gledanja sebe očima drugih", bila je prva esencijalna afroamerička kritika otuđujućih djelovanja dominantne bijele kulture na crne Amerikance i anticipirala je Fanonovu temeljitiju psihološku analizu mehanizama koji su uzrokovali inferiornost među koloniziranim narodima u kolonijalnoj kulturi iznesenu u svojoj knjizi "Crna koža, bijele krinke", koja je objavljena 1952.

Du Bois i Fanon su pošli od analize psiholoških učinaka dominacije i razvlašćivanja, koja je razrađivana u kategorijama hegelovske svijesti, da bi dolazili do sve radikalnijih socijalnih i političkih zahtjeva za ovlašćivanjem i samoopredjeljenjem. Analiza i rekonstrukcija na psihološkoj i političkoj razini artikulirale su se putem društvene sfere kulture: to su bila ona tri uporišta kojima se uspostavljala crna moć. Nacionalizam i kulturno

samoosnaženje afroameričke tradicije, pokret za jednaka prava i samoopredjeljenje koji se razvijao pomoću formativne strategije ponovnoga kulturnog stapanja s afričkom dijasporom, sve su više utjecali na Afrikance u kolonijalnome svijetu: ugnjetavanje i oslobođenje crnaca u Sjedinjenim Državama i u Africi uvijek su bili u simbiotskom odnosu. Neće biti pretjerano reći da su svi kolonizirani narodi crpili inspiraciju iz aktivne i glasne borbe Afroamerikanaca protiv diskriminacije i tlačenja u Sjedinjenim Državama. Od osnivanja Nacionalnoga saveza za napredak obojenih ljudi (NAACP) 1909., Garveyjeva Udruženja za sveopći napredak crnaca do pokreta Crne sile iz šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, dinamični primjer Afroamerikanaca inspirirao je potlačene narode širom svijeta, a osobito u Africi. Njihove su borbe bile integralne. Uviđajući to, anglofonski karipski politički aktivisti poput Padmorea često su radije išli studirati u Sjedinjene Države nego u Britaniju. Afrički anglofoni politički aktivisti kao Azikiwe, Nkrumah i Kamazu Banda išli su u Sjedinjene Države zbog istog razloga, na poticaj Aggreyja, prosvjetnoga stručnjaka sa Zlatne obale, čiji se posjet Africi u narodu tumačio kao prethodnica predstojeće afroameričke invazije na Afriku koja će istjerati bijele koloniste. To će afričko apokaliptično maštanje o oslobođenju Afrike od kolonijalne dominacije uz pomoć invazije Afroamerikanaca kasnije postati tema izvanrednog romana Georgea ~~W.~~ Schuylera pod naslovom "Crno carstvo".

II Izuzimajući Du Boisa, lijevi aktivisti iz Sjedinjenih Država imali su manje utjecaja u Africi, djelomice jer su imali manje utjecaja u samim Sjedinjenim Državama, a djelomice jer ih je manje zanimao crnački cionizam ili panafrikanizam, pa tako i stvaranje američko-afričkih veza. Komunisti su smatrali Afroamerikance potencijalnom avangardnom revolucionarnom grupacijom u samim Sjedinjenim Državama: otkada je

John Reed prvi put progovorio o položaju Afroamerikanaca na kongresu Kominterne 1920., Lenjin je poticao Kominternu da smatra crne Amerikance strateški važnim elementom u komunističkom djelovanju u Sjedinjenim Državama. Kominternu je u skladu s time posvećivala mnogo pažnje Afroamerikancima kao grupaciji s najvećim revolucionarnim potencijalom u Sjedinjenim Državama, potičući radikalnu ljevičarsku poziciju koja je integrirala rasna pitanja u šire okvire klasne borbe.

Slijedeći sličnu odluku koja je donesena na četvrtom kongresu Profiterne -

(Crvene internacionale radničkih sindikata - koji je održan u ožujku 1928.,  
šesti kongres Kominterne koji je održan iste godine, frustriran neuspjehom

Američke komunističke partije među Afroamerikancima, izdao je direktivu partiji da aktivnije sudjeluje u "crnačkom oslobodilačkom pokretu".

Komunistička partija Sjedinjenih Država pokušavala je primijeniti niz taktika da bi mobilizirala Afroamerikance: neuspješna infiltracija u Garveyjev pokret napuštena je u korist isto tako loše prosuđenog opredjeljenja (koje je također primijenjeno u Južnoafričkoj Republici - da se konstituiraju Država crnoga pojasa, autonomna afroamerička država u sklopu Sjedinjenih Država, kojom se nastojalo konkurirati Garveyjevoj koncepciji "povratka u Afriku") i koja je bila otjelovljenje staljinističkih definicija manjinskih etničkih i rasnih grupa kao potlačenih nacija kojima treba dati nacionalnu autonomiju. Tu su inicijativu slijedile razne

kratkotrajne frontaške organizacije poput Američkoga crnačkog radničkog kongresa, Lige za borbu za crnačka prava, (kojom je predsjedavao Langston

Hughes) i popularnog frontaškog tijela, Nacionalnog crnačkog kongresa.

Nakon Garveyjeva pada, komunističke su se organizacije natjecale s određenim brojem rivalskih organizacija, poput Afričkoga krvnog bratstva

Cyrila Briggsa ili Pokreta za marš na Washington. Afroamerikanci su često

sumnjali da se Komunistička partija za njih zanima samo kao za oruđe u

svojoj borbi, a ne zbog toga što bi se brinula za probleme i potrebe

Afroamerikanaca kao takvih. Briggsovo Krvno bratstvo predstavljalo je pokušaj da se kombiniraju Garveyjevo isticanje crnačkoga identiteta i crnačke osviještenosti i komunistički principi, a ta je strategija imala mnogo sličnosti sa strategijom afričkoga socijalizma.

Dok je mijenjanje stavova Komunističke partije u Sjedinjenim Državama malo pridonijelo razbijanju nepovjerenja crnaca u organizaciju koja je bila pretežno bjelačka, mnogi su se crni Amerikanci, (među kojima je najpoznatiji primjer Paula Robesona, ) nastavljali diviti Sovjetskome Savezu zbog njegovih neobično tolerantnih i pravednih rasnih stavova. Slavni trinidadski igrač kriketa <sup>(R)</sup> Learie Constantine u svojoj knjizi "Barijera boje" naglašava kontrast između fotografije "crnca kojega polivenog petrolejem spaljuju na lomači u linču u Georgiji, u Sjedinjenim Državama" i druge fotografije, (ovoga puta mladoga muškarca i žene, očigledno pripadnika etničkih manjina, ) kako zajedno sjede učeći; potpis ispod slike glasi: "jednako obrazovanje za manjine: studenti zoologije na Državnom sveučilištu u Tadžiku. I Du Bois je izjavio da je "Sovjetska Rusija u pitanjima rasne tolerancije uvijek uživala iznimno dobar glas". Pod kraj života, (nakon što ga je Nacionalni savez za napredak obojenih ljudi otpustio s položaja direktora Specijalnih istraživanja, Du Bois se pridružio Paulu Robesonu i njegovu Savjetu za afričke poslove i na kraju postao komunist. Upravo je Savjet za afričke poslove <sup>OLFUS</sup> (među čijim su se članovima nalazili Robeson, Max Yergan, Alpheus Hunton i Du Bois), zajedno s Nacionalnim savezom za napredak obojenih ljudi (koji je predvodio Walter White) u vrijeme Drugoga svjetskoga rata prvi puta načinio od oslobođenja Afrike i internacionalističkog antikolonijalnog diskursa središnju temu afroameričke politike. Iskustva i perspektive stečene u Drugom svjetskom ratu, izjavio je <sup>VOLTER</sup> Walter White, probudile su u Afroamerikancima svijest o srodstvu s potlačenim, koloniziranim narodima

svijeta i potaknule ih da shvate da je "borba crnca u Sjedinjenim Državama dio paketa borbe protiv imperijalizma i eksploatacije u Indiji, Kini, Burmi, Africi, na Filipinima, u Malaji, na Karibima i Antilima i u Južnoj Americi". Velike zasluge za stvaranje takvoga stajališta moraju se priznati Padmoreu, koji je sve od tridesetih godina dvadesetoga stoljeća redovito pisao za "Čikaškog branitelja", "Pitsburškog kurira" i "Krizu"; za vrijeme Drugoga svjetskoga rata Padmore je bio afrički izvjestitelj za Associated Negro Press i njegovi su izvještaji prenošeni u mnogim crnačkim novinama. U tome je svojstvu, prema mišljenju Penny M. Von Eschen, "imao dubokoga utjecaja na afroameričku misao":

"Padmore je, osobito u svom novinarskom radu, stvorio popularni jezik međunarodnoga pokreta koji je animirao diskurs crnih Amerikanaca tijekom 1940-ih godina. Kao plodan novinar i esejist koji je objavljivao u afroameričkim, karipskim i antilskim, zapadnoafričkim i britanskim novinama olakšavao je komunikaciju između antikolonijalističkih aktivista u Sjedinjenim Državama, Britaniji, na Karibima i ... u Zapadnoj Africi."

Do kasnih četrdesetih godina dvadesetoga stoljeća makartijevske su čistke (među čijim su se žrtvama našli i Robeson i Cyril James, koji je protjeran iz Sjedinjenih Država i utamničen na Ellis Islandu) efektivno okončale političku moć komunističke partije u Sjedinjenim Državama i utjecaj aktivista poput Robesona i Du Boisa koji su je povezivali s afroameričkom aktivističkom politikom. Do sredine pedesetih godina dvadesetoga stoljeća atmosfera hladnoga rata, politička radikalizacija afričkih oslobodilačkih pokreta i sve jača zaokupljenost domaćim pokretom za građanska prava, zajednički su pridonijele tome da se pitanje oslobođenja Afrike izgubi iz žarišta glavne struje afroameričke politike. Sve će se to još jedanput promijeniti u šezdesetima, s osnivanjem slavnoga

kluba Che-Lumumba, militantnog, ekskluzivno crnačkog kolektiva Komunističke partije u Los Angelesu i s oživljavanjem crnoga socijalizma, koji je bio svjesno povezan s trikontinentalnom revolucionarnom borbom, u čemu su istaknute uloge igrali Stockley Caramichael, Leroi Jones i Huey P. Newton, vođa Crnih pantera. U to je doba Caramichael za Fidela Castra izjavio da je "najcrnji čovjek na Karibima".

I U svjetlu iskustva koje se tada nazivalo "barijerom boje" komunističko inzistiranje na rasnoj jednakosti stvorilo je osnove zbog kojih je komunizam postao toliko privlačan mnogim karipskim intelektualcima i političkim aktivistima, osobito Cyrilu Jamesu i njegovom trinidadskom zemljaku Malcolm Nurseu, koji je poznatiji pod imenom George Padmore. Malcolm Nurse se izvorno počeo služiti pseudonim George Padmore 1928., dok je studirao na Harvardskom sveučilištu, da bi se lakše mogao baviti sve energičnijim komunističkim djelovanjem tijekom svojeg boravka u Sjedinjenim Državama. Kao i mnoge njegove drugove s Kariba i iz Sjedinjenih Država, Padmorea je komunizam privlačio zbog osnovnog razloga da su komunisti bili antirasisti i u teoriji i u praksi i nudili primjer modernoga društva u kojemu vlada sveopća jednakost, bez diskriminacije na rasnim osnovama; oni su također bili jedina međunarodna grupacija koja je bila politički opredijeljena za nacionalno samoopredjeljenje i oslobođenje Afrikanaca u Americi i u kolonijama. Međutim, Padmore je radeći za Američki crnački radnički kongres ubrzo shvatio koliko je teško stvoriti međurasno političko jedinstvo među radnicima u Sjedinjenim Državama; bijeli radnici su bili skloni zadržati rasistička stajališta, dok su crni radnici bili sumnjičavi prema komunističkoj partiji jer su njome dominirali bijelci.

Poput mnogih afričkih intelektualaca, vođa i aktivista u antikolonijalnome pokretu, Padmore je bio dijasporska ličnost i cijelogga se svojeg života kretao između Trinidada, Sjedinjenih Država, Moskve, Pariza, Londona i Gane. Njegove energične organizatorske sposobnosti i snažna govornička vještina bile su osnova za njegovo komplementarno simbiotsko prijateljstvo s Cyrilom Lionelom Robertom Jamesom, čija su politička opredjeljenja u to doba bila bliska Padmoreovima, ali čiji je osobni rad izvorno bio orijentiran na pisanje beletristike i reviziju povijesti, ne toliko da bi ponovno pronašao izgubljenu afričku kulturu, kao što je to bio slučaj s Diopom, nego da bi ponovno otkrio podređenu povijest crnačkoga otpora i u skladu s tim stavio Afriku u središte suvremene povijesti. Padmore je 1932. posjetio Jamesa, koji je stigao u Veliku Britaniju da bi napisao Constantineovu biografiju, kako bi ga nastojao pridobiti da postane aktivist komunističke partije. James je to odbio, jer je bio trockist. Jamesova politička misao je u to doba još sazrijevala: velik je kontrast između njegova prilično odmjerena ogleđa "U prilog samoupravi Zapadne Indije" koji je napisan 1933. i njegovih revolucionarnih "Crnih jakobinaca" iz 1938. U određenome smislu moglo bi se reći da je to najveći trockistički povijesni rad koji je ikada napisan nakon radova samoga Trockoga o ruskoj revoluciji. "Crni jakobinci" stvorili su novu povijest u kojoj se crnačka revolucionarna borba nalazi u središtu, a ne na marginama. James također afirmira, prema riječima E. San Juana, "domišljatu, spontanu i kreativnu snagu masa, političku energiju radnoga naroda, kolektivne snage koja se mobilizira u razdobljima krize." Unatoč glorificiranju kolonijalne pobune u "Crnim jakobincima", utjecaj Trockoga je vidljiv u drugim spisima iz toga razdoblja u kojima je James pokazivao razmjernu ravnodušnost prema kolonijalnome pitanju. U knjizi koju je napisao 1937. pod naslovom "Svjetska revolucija" James se koncentrira na događaje u Europi i ne posvećuje kolonijalnome pitanju više

od jedne ili dvije rečenice - samo je stanje u Kini zaslužilo njegovu pažljivu obradu. Promjenu u svojem razmišljanju sam je James pripisivao Padmoreu: "Počeo sam trockistički pokret u europskome smislu. Tada je došao Padmore. Rekao je da je marksist, ali što s kolonijalnim pitanjem? Što s Afrikom?... Podučio me i u tome je ustrajao." Jamesovo stajalište o afroameričkoj situaciji nikada nije bilo ortodoksno. Nije se slagao s Kominterninom linijom da je ispravan stav prema borbama Afroamerikanaca podržavanje nacionalističkoga cilja konstituiranja nezavisne crnačke države u Sjedinjenim Državama; još je važnije to što je James smatrao da je Trocki, s kojim je raspravljao o situaciji u kojoj su se nalazili Afroamerikanci, konfuzan u svojem razmišljanju o toj temi, nakon što je Trocki odbacio njegove pokušaje da ga uvjeri da to za njih nije najproduktivniji put. Citirajući Lenjina, koji mu je postajao sve važniji, James se umjesto toga zalagao za povijest, autonomiju i društvenu snagu afroameričke borbe, smatrajući da pridonosi razvoju proletarijata i sama po sebi čini "sastavni dio borbe za socijalizam." Gledano u retrospektivi, međutim, afričkoamerička militantnost nije oblikovala bitan dio kojega procesa koji bi vodio prema socijalističkoj revoluciji u Sjedinjenim Državama. Dok se socijalizam zatvarao kao opcija za Afroamerikance, u Africi se marksizam poslijeratnoga afričkog antikolonijalizma naprotiv razvijao u spoju s radikalnom politikom na Karibima i u Europi. James će se na kraju okrenuti prema panafrikanizmu, jer je sve više vidio afrički socijalizam kao prethodnicu novoga oblika socijalizma koji će ispuniti ona obećanja koja su izgubljena Lenjinovom smrću 1924.

Ključne ličnosti poput Nkrumaha i Léopolda Senghora uvijek su isticale svoj dug afroameričkim, baš kao i komunističkim i socijalističkim političkim spisima; kombinirali su ih s afirmacijama afričke kulture koje su

crpili iz recentnih radova antropologa i povjesničara iz Afrike, Europe i Sjedinjenih Država koji su pokazivali njezinu bogatu kompleksnost.

Ako je afričko oslobođenje uvijek bilo trikontinentalna stvar, djelomično je to bilo i zbog toga što je represija u samim kolonijama često prisiljavala političke radikale i intelektualce da žive u progonstvu u Europi i u Sjedinjenim Državama (i danas mnogi afrički intelektualci žive u izgnanstvu zbog sličnih razloga). Paradoksalna je posljedica takvoga stanja bila da su imperijalističke prijestolnice London i Pariz postale vibrantna središta i zone međusobnih dodira afričkoga antikolonijalizma te da su pružale slobodu i mogućnosti aktivistima iz raznih zemalja da se sreću i koordiniraju svoje djelovanje, unatoč tome što su ih pažljivo motrile tajne službe. Karibljani su igrali posebno važnu ulogu, osobito u tridesetim i četrdesetim godinama dvadesetoga stoljeća, u razdoblju u kojemu su snage garvejizma i Panafričkog kongresa doživjele oseku. U svojim bilješkama o životu Georgea Padmorea Cyril James je napisao da su "većinom Zapadni Indijci činili afričko pitanje živim pitanjem u britanskoj politici i takvo stanje stvari je trajalo sve dok Nkrumah nije stigao u London u ranim četrdesetim godinama." "Otkrio sam Afriku u Londonu", rekao je Paul Robeson. U svojoj klasičnoj studiji Cedric Robinson također tvrdi da su aktivisti afričkoga porijekla s Karipskoga otočja imali osobito jak utjecaj na razvitak karakteristične afričke ili crnačke marksističke tradicije: na Robinsonovu popisu su među ostalima i Toussaint l'Ouverture, Aimé Césaire, Frantz Fanon, George Padmore i Cyril James. Postkolonijalna teorija rijetko stavlja u prvi plan to djelovanje kao jednu od svojih središnjih inspiracija i zbog toga se radu Stuarta Halla, suvremenoga predstavnika te tradicije, pripisuje osobiti autoritet. Winston James također ističe do koje su mjere useljenici sa Kariba - među kojima bi najeminentniji primjeri bili Cyril Briggs, Jesús Colón, Marcus Garvey, Hubert Harrison i Claude McKay - razvili afroamerički radikalni aktivizam. Poput mnogih

iz svoje generacije, McKay je bio u vezi s progresivnim grupama koje su djelovale na drugim mjestima: u svojem romanu "Bendžo: priča bez zapleta" iz 1929. daje najbolji prikaz stvarnoga svijeta afričkih antikolonijalnih aktivista u Parizu dvadesetih godina dvadesetoga stoljeća.

[ Komunistička je partija bila mnogo uspješnija u Africi nego što se to obično pretpostavlja. Kominternu je stalo isticala da Africi treba posvetiti osobitu pozornost. Godine 1930. je Profiterna, Kominternina organizacija radničkih sindikata, stvorila Međunarodni komitet radničkih sindikata crnačkih radnika (ITUC-NW) i dovela Padmorea i Jamesa W. Forda, crnog aktivista Komunističke partije Sjedinjenih Država da vode Odjeljenje Crnačke propagande i organizacije. Budući da im je dodijeljen status viših partijskih funkcionera, otvorili su ured u Kremlju i počeli izdavati legendarni časopis "Crnački radnik". U srpnju 1930., na osnovi instrukcija Forda i vrhovnoga savjeta Međunarodnoga radničkog saveza, Padmore je pomogao organizirati prvu međunarodnu konferenciju crnih radnika u Hamburgu, maleni skup predstavnika iz Sjedinjenih Država, s Kariba, iz Latinske Amerike i Južne i Zapadne Afrike, koji nisu raspravljali samo o sindikalnim pitanjima, nego i o širim društvenim i političkim uvjetima u kojima crni ljudi posvuda žive, "kao na primjer", kako će sljedeće godine kazati Padmore, "o imperijalističkoj eksproprijaciji zemlje u Africi; o porobljavanju radnika uz pomoć zakona o propusnicama i ostalog proturadničkog i rasnog zakonodavstva u Africi; o linču, polukmetstvu i segregaciji u Sjedinjenim Državama; i o nezaposlenosti koja je bacila milijune tih crnih radnika na ulice i suočila ih sa sablašću skapavanja od gladi i sa smrću." Premda je Profiterna osnivajući to odjeljenje uglavnom imala u vidu Sjedinjene Države i Južnafričku Republiku, Padmore je ubrzo uspostavio veze s afričkim nacionalistima iz drugih dijelova Afrike, među kojima su bili i Jomo Kenyatta iz Kenije, Garan Kouyaté iz Sudana,

Herbert Macaulay iz Nigerije, E. F. Small iz Gambije i I. T. A. Wallace-Johnson iz Sierra Leonea. Ti su ljudi, koji su ponekad živjeli u Londonu i u Parizu, održavali aktivne kontakte i veze s političkim organizacijama u svojim zemljama i bili su kadri rabiti organizacione vještine Kominterne da bi razvili znatnu bazu političke snage, osobito u radničkim sindikatima i omladinskim pokretima. Ilegalno rasturajući "Crnačkoga radnika", koji je bio zabranjen u britanskim kolonijama - dok je Garveyev "Crnački svijet" bio zabranjen u gotovo svim kolonijama u Africi - preko simpatizera u srodnim aktivističkim organizacijama, kao što je to bio Kolonijalni savez pomoraca i lučkih radnika (ISHW), Padmore i njegovi drugovi mogli su širiti anticolonijalističku propagandu i prenositi drugima svijest o svjetskoj mreži afričkoga otpora. Taj je rad dopunjavala Britanska komunistička partija i njezine srodne organizacije u kolonijama, osobito Crnački dobrotvorni savez Britanske Zapadne Afrike, koji je surađivao s međunarodnim komunističkim organizacijama poput Međunarodnog radničkog saveza, Međunarodne radničke obrane, Padmoreova Međunarodnog komiteta radničkog sindikata crnih radnika i Kolonijalnog saveza pomoraca i lučkih radnika, koji je imao klubove i sindikalne podružnice u afričkim lučkim gradovima.

Te su organizacije pružale podršku ključnome radu afričkih aktivista u kolonijama, kakav je bio E. F. Small, urednik "Gambijskoga gledišta", osnivač Nacionalnoga kongresa Britanske Zapadne Afrike i organizator Bathurstskog radničkog sindikata, jednog od prvih - ilegalnih - afričkih radničkih sindikata, koji je proveo uspješan generalni štrajk 1929. Rad Wallacea Johnsona također je bio vrlo važan: organizirao je uspješan ilegalni radnički sindikat u Nigeriji - Sindikat afričkih radnika Nigerije - a bio je angažiran i u osnivanju radikalnih ženskih organizacija. Kada su ga britanske kolonijalne vlasti prisilile da napusti Nigeriju 1933., odselio je na

Zlatnu obalu (u Ganu), gdje je osnovao organizaciju koja će uskoro postati jedna od glavnih nacionalističkih organizacija, Ligu zapadnoafričke mladeži (WAYL). Liga zapadnoafričke mladeži bila je daleko najradikalnija u svojim zahtjevima među svim omladinskim etničkim i ostalim sličnim organizacijama. Wallace-Johnson je surađivao sa svojim komunističkim partijskim sudrugom Bankoleom Awoonerom-Rennerom, osnivačem Ašantskog društva slobode, i s panafričkim nacionalistima kakav je bio Nnamdi Azikiwe. Azikiwe je iz Nigerije otišao na studije na Howardsko sveučilište u Sjedinjenim Državama, gdje je upoznao kolegu studenta Georgea Padmorea i studirao s Alainom Lockeom, autorom "Novoga crnca". Zatim se 1934. preselio u London, gdje je izdavao "Liberiju u svjetskim poslovima". Iste te godine preselio se na Zlatnu obalu, gdje je postao urednik utjecajnih novina "Afrička jutarnja pošta". Angažirao je Padmorea da objavljuje kod njega priloge; kasnije, 1937., angažirao se zajedno s Padmoreom u osnivanju Afričke informacijske agencije u Londonu kao središnje antikolonijalne direkcije, koju je pomagao Međunarodni radnički savez. Vrativši se u Nigeriju 1937., Azikiwe se pridružio rukovodstvu Nigerijskoga omladinskoga pokreta i uređivao "Zapadnoafričkog pilota". Kao predsjednik Nigerijskoga nacionalnoga savjeta snažno je zagovarao federalno državno uređenje nezavisne Nigerije; postao je predsjednikom Nigerije 1963. Wallace-Johnson je uhapšen na Zlatnoj obali pod optužbom za poticanje pobune i vratio se u Sierra Leone 1938., gdje je organizirao ogranke Lige zapadnoafričke mladeži i pokrenuo izdavanje novina "Straža". Na poticaj Panafričkoga kongresa 1945. osnovao je s Kwameom Nkrumahom u Londonu Zapadnoafričko nacionalno tajništvo, čiji je cilj bio proširiti djelovanje panafričkoga nacionalizma u Zapadnoj Africi. Do 1964. već su izdavali radikalni mjesečnik, "Novi Afrikanac". Upravo su djelovanjem tih aktivista nacionalne grupe u Africi razvile stranačke organizacije, radničke

sindikate, ženske i omladinske organizacije, osnovale novine i druge oblike političke mašinerije, koji će tvoriti infrastrukturu mnogih pokreta za nezavisnost nakon 1945. Premda afrički omladinski pokreti nisu mnogo postigli glede političkih, zakonskih i društvenih reformi, kao ni konzervativne konstitucionalne političke stranke poput Nigerijske nacionalne demokratske stranke Herberta Macaulaya, zasnovali su političku kulturu koja je činila bogat i djelotvoran resurs nacionalističkim pokretima nakon 1945. ]

II Nkrumah ne bi bio u stanju mobilizirati radničke sindikate i srodne organizacije u štrajkovima 1948. i 1950. i osnovati novu radikalnu političku stranku (Kongresnu narodnu stranku) tako skoro nakon svojega povratka u Ganu 1947., da se dugotrajni teški rad nije ulagao u izgradnju organizacijskih infrastruktura tijekom dvaju prethodnih desetljeća. Nkrumahov uspjeh se zasnivao i na njegovu priznavanju uloge političke organizacije, uvidu koji je crpio iz Lenjinovih spisa. U Sjedinjenim Državama Nkrumah je upoznao Cyrila Jamesa, koji je tada bio jedan od vodećih američkih trockista i "od njega", sjeća se on, "naučio kako funkcionira podzemni pokret". Nkrumah je uspostavio i veze s vodećim afroameričkim organizacijama, iz praktičnih pobuda više nego li iz ideoloških: "Cilj mi je bio naučiti tehnike organizacije. Znao sam da ću se suočiti s tim problemom kada se konačno vratim na Zlatnu obalu. Znao sam, kakav god bio program za rješenje kolonijalnoga pitanja, njegov će uspjeh ovisiti o organizaciji koja će se primijeniti." U knjizi "Prema kolonijalnoj slobodi", (snažnom lenjinističkom anticolonijalističkom pamfletu koji je napisao u tom razdoblju, između 1942. i 1945.) u završnom odlomku "Što da se radi", Nkrumah postavlja pitanje kako se može postići sloboda i nezavisnost kolonija i odgovara: "Prije svega, organizacijom kolonijalnih masa. Tijekom dvije godine boravka u Londonu Nkrumah je s

karakterističnom političkom energijom sudjelovao u organiziranju Panafričkoga kongresa koji je održan 1945., u osnivanju Saveza zapadnoafričkih studenata, Zapadnoafričkog nacionalnog tajništva, avangardne revolucionarne grupe "Krug", osnovavši uza sve to i Udruženje obojenih radnika, dobrotvornu organizaciju za pružanje pomoći siromašnim afričkim pomorcima i radnicima u Velikoj Britaniji. Vrativši se u Ganu, Nkrumah je crpio iz modela Kominternine organizacijske taktike koji je detaljno upoznao u Sjedinjenim Državama i u Ujedinjenom kraljevstvu. U svojstvu Generalnoga tajnika nove Ujedinjene skupštine Zlatne obale, ubrzo je naglasio svojim kolegama važnost osnivanja novina kao stranačkoga organa; kupio je jedan Cropperov štamparski stroj i počeo izdavati "Akarske večernje novosti" u rujnu 1948. "Od samoga početka," napisao je on, "Akarske večernje novosti bile su prethodnica pokreta i njegov glavni propagandist, agitator, mobilizator i politički odgojitelj. Dan za danom njihove su stranice podsjećale ljude na borbu za slobodu, na trunući kolonijalni sistem i na grozote imperijalizma." Već sljedeće godine u drugim su gradovima na Zlatnoj obali počeli izlaziti "Jutarnji telegram" i "Dnevna pošta". U isto to vrijeme Nkrumah je osnovao i omladinsku studijsku grupu koja se kasnije razvila u nacionalnu organizaciju Povjerenstvo za mladež, preko koje je na kraju preuzeo kontrolu nad konzervativnijom Ujedinjenom skupštinom Zlatne obale i pretvorio je u masovnu stranku, Skupštinsku narodnu stranku. Osvrćući se za sobom 1957., nakon postignuća nezavisnosti, pronicljivo je izjavio da "ništa ne vrijedi to što su oni koji su izgradili političku organizaciju protiv kolonijalizma brzo postigli uspjeh." Uspjeh je donio sa sobom svoje probleme: Nkrumahova politička organizacija bila je toliko djelotvorna i temeljita da se nakon stjecanja nezavisnosti, kada se kolonijalna sila kojoj se suprotstavljala povukla, sama novoosnovana država počela pretvarati u sve autokračniiji personalni politički stroj.

Nkrumahov politički uspjeh bio je i rezultat sklapanja saveza s domaćim grupama koje se nisu odupirale samo kolonijalnim vlastima, nego i tradicionalnim elitama koje su bile rabljene kao sredstvo kolonijalne vlasti. Takav radikalizam u okviru domaće političke sredine, koji su često poticali komunistički aktivisti, bio je tipičan i za druge dijelove Afrike. Omladinske organizacije, premda modernome uhu zvuče bezazleno, bile su baze nacionalističkih pokreta još od Mazzinijeve Mlade Italije, koja je od svog osnutka 1831. obilato imitirana širom svijeta. Među takvim grupama u podsaharskoj Africi bili su Omladinski konferencijski pokret i Omladinska Liga na Zlatnoj obali, Nigerijski omladinski pokret, Zapadnoafrička omladinska liga u Sierra Leone, Savez mladih Kikuyua i Mladi Gabona. Veoma artikulirana novinarska i publicistička kultura, osobito u Zapadnoj Africi, omogućavala je ograničeno izražavanje nacionalnih osjećaja, dok su ih snažnije izražavale radikalnije antikolonijalističke novine i časopisi koji su izdavani u inozemstvu i krijumčareni na kolonijalne teritorije. Ta razvijena kultura bila je proizvod pismene, obrazovane, često elitne profesionalne klase. Drugi su oblici lokalnoga otpora, koji su izbjegli sve Kominternine pokušaje infiltracije i koji su često zadavali mnogo više muke kolonijalnim vlastima, bili seljački pokreti i osobito emancipatorski mesijanistički pokreti, koji su se zasnivali na starosjedilačkim religijama kršćanstva i islama - na primjer, etiopijanizam u Južnoj i Istočnoj Africi, mahdizam i panislamizam u Zapadnoj Africi, Magrebu i u Sudanu. Tisućljetne nezavisne crkve u Središnjoj Africi propovijedale su neizbježan pad kolonijalizma, ponekad s dolaskom oslobodilačke sile crnih Amerikanaca što će uroditi ili emancipacijom ili svršetkom svijeta (Kitawala, kibangizam i kakistički pokreti); među ostalim nezavisnim crkvama bile su Afrička ortodokсна crkva u Ugandi i Posljednja crkva božja i njegova Krista u Nyasalandu. U

Istočnoj Africi takvi su religiozni protestni pokreti bili dio pojave koja je na svahiliju poznata kao siasa - agitacija, aktivizam, otpor - uvijek su to bili masovni pokreti koji su se razvijali na lokalnoj razini. Njihov je karakter bio veoma različit od karaktera elitnih gospodarstvenih i omladinskih organizacija koje su artikulirale lokalne pritužbe, poput Kilimandžarskog udruženja domorodačkih plantažera (kave), Udruženja mladih Baganda, Tanganjikanskog afričkog udruženja, Istočnoafričkog udruženja Harryja Thukua ili Kikuyuškog središnjeg udruženja, na čije je čelo 1927. došao Jomo Kenyata. Kao i na ostalim kolonijalnim teritorijama, antikolonijalizam je u sebi uključivao dvije veoma različite pozicije: s jedne strane svjetovni, često socijalistički nacionalizam, a s druge tradicionalistički religiozni patriotizam ili otpore velikih razmjera koje su pružale lokalne skupine zbog nekog određenog povoda. Ta dva oblika antikolonijalizma često su postojala jedan uz drugoga, kao u Alžiru i Egiptu, ili su djelovala u teškom, nekontroliranom savezu, kao u kampanji Mau Mau pedesetih godina dvadesetoga stoljeća, spontanom lokalnom obliku otpora za koji su kolonijalne vlasti smatrale odgovornim Kenyattu. Tenzije između ta dva oblika antikolonijalizma i problemi koji iz njih proizlaze počinju uzrokovati nedaće u nekim postkolonijalnim državama.

I ODJAVA: Slušali ste četvrtu emisiju iz niza o antikolonijalnome otporu i narodnim oslobodilačkim pokretima na tlu Afrike, Amerike i Azije, večeras više o afroameričkim, afrokaripskim i afričkim pokretima. Tekst Roberta Younga prevela Zdenka Ungar. Čitali: IVAN KOVUNDIĆ

\_\_\_\_\_. Snimio(la): ZVONIMIR VAJDIĆ. Uredila: Biljana Romić.